

Aromatiniai augalai ir daržovės Lietuvos paveldo soduose

**Edita Dambrauskienė, Rasa Karklelienė, Danguolė Juškevičienė,
Darius Kviklys**

*Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centro filialas Sodinininkystės ir daržinininkystės institutas, Kauno g. 30, LT-54333 Babtai, Kauno r.,
el. paštas: edita.dambrauskiene@lammc.lt*

Straipsnyje pateikti duomenys, surinkti Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centro (toliau – LAMMC) filialo Sodinininkystės ir daržinininkystės instituto darbuotojų per 2017–2019 metus, vykdant tarptautinį Interreg V-A Latvijos ir Lietuvos bendradarbiavimo per sieną programos projektą „Senujų tradicinių sodo, daržo ir dekoratyvinių augalų atgimimas“. Lietuvoje buvo apilankyta 40 istorinių sodo, daržo ir dekoratyvinių augalų auginimo vietų Klaipėdos, Telšių, Šiaulių, Panevėžio, Utenos ir Kauno apskrityse. Aromatinių ir daržo augalų paveldą Lietuvoje puoselėja valstybinės įstaigos ir privatūs asmenys. Gausios kolekcijos surinktos botanikos soduose, o pavieniai augalai ir jų deriniai dominuoja muziejuose, parkuose, sodybose. Daugelyje lankomų objektų šalia aromatinių augalų auginami vaistiniai augalai ir daržovės, kuriuos dažnai papildo ir dekoratyviniai želdiniai. Tautiniu paveldu laikoma žalioji rūta (*Ruta graveolens* L.), paprastasis diemedis (*Artemisia abrotanum* L.) ar šaltmėtė (*Mentha spicata* L.) prieš kelis šimtmečius atkeliavo iš kitų kraštų, tačiau sėkmingai įsitvirtino Lietuvoje ir tapo neatskiriama tautos dalimi. Kai kurie augalai pamiršti, o seniau auginamas daržoves pakeitė modernesnės. Manome, kad senųjų daržo ir sodo augalų rūšių bei veislių išsaugojimas bus naudingas edukacinėje ir mokslinėje veikloje.

Reikšminiai žodžiai: aromatiniai augalai, daržovės, paveldas, vaistažolės.

Įvadas. *Trumpa daržovių ir aromatinių augalų patekimo į Lietuvos teritoriją istorija.* Rašytinių šaltinių apie viduramžiais Lietuvoje veikusių vienuolynų sodus ir juose auginamus augalus beveik nėra. Tačiau kitose Europos šalyse randami inventoriaus aprašai, kuriuose yra detali informacija apie tuomet įsigytus ir auginamus medžius, krūmus, vaistinius ir dekoratyvinius augalus. Natūralu, kad maistui, gydymui ar kitoms reikmėms skirti augalai iš vienuolynų sodų patekdavo pas žmones. Po valakų reformos, XIV–XVI amžiuje, lietuviai išmoko savarankiškai ūkininkauti ir dalį žemės galėjo skirti naudingiems augalams sodinti (Žumbakienė, 2016).

Galima išskirti keletą daržovių plitimo į Lietuvą etapų. Vienas regionų, iš kurių viduramžiais plito daržo augalai, buvo Bizantijos imperija, tiksliau sakant – Viduržemio jūros rytinės pakrantės apylinkės (Valikonytė et al.,

2001). Kitas augalų srautas keliavo iš vokiškos teritorijos kartu su Vokiečių ordinu. XIII–XVI a. iš vokiškų regionų į Lietuvą pateko ropės, griežčiai, krienai, žirniai, pupos, pupelės, lęšiai, aguonos, rabarbarai, kopūstai. Nemažai daržo augalų XIV–XV a. atsivežė totoriai ir karaimai, kai gana didelė jų grupė buvo perkelta į Lietuvą. Jie išplatino agurkus, česnakinių šeimos augalus. Trečiuoju regionu, iš kurio atkeliavo daržovės, galime laikyti Italiją. XVI a. Bona Sforza atvežė į Lietuvą itališko dvaro kultūrą, o daržuose pradėta auginti petražolės, krapus ir morkas. Naujų kultūrinių augalų auginimo Lietuvos dvaruose tradiciją atnešė čia dirbę dailininkai ir meistrai iš Balkanų, čia tarnavę vengrai, serbai ir rusėnai, ispaniškos kilmės Vilniaus universiteto profesūra. Kalendros ir saulėgražos sodų ir daržų augynuose atsirado nuo XVI amžiaus. Bulvės atkeliavo jau XVIII amžiuje ir buvo auginamos oranžerijose kaip dekoratyviniai augalai (Valikonytė et al., 2001). Didesnė dalis aromatinių augalų yra kilę iš Pietų ar Vidurio Europos. Iš Azijos kildinami augalai pirmiausia adaptavosi Pietų Europoje ir tik XVIII amžiuje pateko į Lietuvą. Panašiai atsitiko ir su augalais, kurių kilmės šalis – Amerika (Vilkonis, 2008; Visockis, 1993).

Lietuvoje sodybos suklestėjo po baudžios panaikinimo, kai valstiečiams buvo leista išsipirkti žemę. Ilgą laiką tradiciniame lietuvių darželyje kartu buvo auginamos gėlės, vaistažolės, prieskoninės ir kai kurios daugiametės daržovės (Gudžinskas, Balvočiūtė, 2007; Gudžinskas, Rašomavičienė, 2008). Auginti ne vien maistingi, bet ir gražūs bei kvapnūs augalai, tinkami gydymui, maistui pagardinti, apeigoms ar pritaikomi buityje: audiniams dažyti, praustis, vabzdžiams naikinti (Gudžinskas, 2010; Žumbakienė, 2016).

Genetinių išteklių saugojimas. Augalų genetinių išteklių kaupimą, saugojimą ir naudojimą reglamentuoja Lietuvos Respublikos augalų nacionalinių genetinių išteklių įstatymas, priimtas 2001 m. Augalų nacionalinių genetinių išteklių kaupimui, tyrimui ir išsaugojimui koordinuoti 2004 m. buvo įsteigtas Augalų genų bankas. 2010 metų duomenimis, nacionaliniais genetiniais ištekliais paskelbti 2 506 kolekciniai pavyzdžiai, iš kurių 432 yra sodo ir daržo augalai, 173 – vaistiniai ir aromatiniai augalai, 70 – dekoratyviųjų augalų (Bivilienė et al., 2010). Koordinacinių centrų funkcijas atlieka – kaupia, tiria ir saugo genetinius išteklius pagal augalų grupes – mokslo ir studijų institucijos: žemės ūkio augalų – LAMMC Žemdirbystės institutas, sodo ir daržo augalų – LAMMC Sodininkystės ir daržininkystės institutas, miško medžių – LAMMC Miškų institutas, dekoratyvinių augalų – Vilniaus universitetas, vaistinių augalų – Botanikos institutas (Blažytė, 2010; Šveistytė, 2011; Skridaila, Žilinskaitė, 2009).

Intensyvių technologijų kūrimas. Daržo augalų selekcija Lietuvoje vykdoma nuo 1924 m. Šiuo metu naujos veislės ir hibridai kuriami LAMMC Sodininkystės ir daržininkystės institute Babtuose. Per aštuonis dešimtmečius naujos daržovių veislės buvo sukurtos remiantis pradine selekcine medžiaga – nuo seno ilgą laiką Lietuvoje auginomis tradicinėmis daržovėmis (Bartkaitė, 1998; Petronienė, 2004; Karklelienė, Radzevičius, 2013). Modernios auginimo technologijos reikalavo ir produktyvesnių, geresnės kokybės daržovių veislių. Ilgą laiką ta kryptimi sėkmingai dirbo Sodininkystės ir daržininkystės instituto darbuotojai (Gaučienė, 2001; Intensyvi morkų auginimo technologija, 2012; Juškevičienė et al., 2015; Juškevičienė et al., 2016; Karklelienė et al., 2008).

Aromatiniai ir vaistiniai augalai dėl daugiafunkcio panaudojimo natūraliai įsiterpdavo tarp daržovių ir dekoratyvinių augalų. Juk sėjamoji petražolė yra prieskoninė daržovė, turinti gydomųjų savybių, o vaistinė medetka – ir dekoratyvi, ir naudinga (Buzienė et al., 2016). Sveikatai naudingų augalų auginimas visą laiką buvo aktualus. Nuo 2000 m. Lietuvoje kilo masinė vaistažolių auginimo banga, kuri ilgainiui atslūgo, tačiau liko detalesni tyrimų rezultatai ir intensyvaus auginimo patirtis (Dambrauskienė et al., 2008; Intensyvios vaistinių augalų auginimo technologijos, 2006; Karklelienė et al., 2014).

Sugrįžimas į paveldo sodus. Laikui bėgant pastebėta, kad siekiant gausnesnio derliaus daugelis maistui vartojamų augalų praranda skonio ar kitas savybes, kurių šiuolaikinė visuomenė pasigenda (Dambrauskienė, 2008; Karklelienė et al., 2013). Dėl to buvo sumanytas tarptautinis projektas, kurio tikslas – išsaugoti istorines tradicines sodo ir daržo augalų rūšis ir veisles, skatinti jų paplitimą bei senųjų tradicijų puoselėjimą.

Tyrimų objektai ir sąlygos. Tarptautinio projekto teritorija sujungė tris su Lietuva besiribojančias Latvijos apskritis: Kuržemę, Žemgalę ir Latgalę, bei šešias apskritis Lietuvoje: Klaipėdos, Telšių, Šiaulių, Panevėžio, Utenos ir Kauno. Sodininkystės ir daržininkystės ekspertai iš Lietuvos ir Latvijos padėjo atpažinti išlikusius senuosius augalus ir kartu su turizmo ekspertais atrinko 53 lankomus objektus, kuriuose dar yra išlikę tradicinių veislių ir rūšių pavyzdžių. Ekspedicijų metu Lietuvoje aplankyta 40 objektų, 31 yra įtrauktas į turistinius paveldo sodų maršrutus.

Rezultatai ir jų aptarimas. Skirtingose Lietuvos apskrityse esantys paveldo objektai reprezentuoja to krašto augalus, o botanikos soduose ir dvaruose sukauptos kolekcijos yra labai gausios ir vertingos. Jose galima pamatyti ne tik Lietuvos teritorijoje, bet ir Centrinėje Europoje auginamus augalus. Daugelyje vietų gausiausi yra vaismedžių sodai, tačiau aromatiniai ir daržo augalai, ypač daugiamečiai, taip pat nėra pamiršti.

Paveldo objektuose aptinkamos daržovių rūšys nestebina savo sortimentu, tačiau dažniau apsaugai ir gydymui naudoti augalai paprastai užima garbingiausią gėlyno ar daržo vietą (1 lentelė).

1 lentelė. Aromatiniai, vaistiniai ir maistiniai augalai, dominuojantys Lietuvos paveldo soduose

Table 1. Aromatic, medicinal and nutritive plants dominating the Lithuanian heritage gardens

Aromatiniai ir vaistiniai augalai Aromatic and medicinal plants	Daržovės Vegetables
Žalioji rūta / Rue (<i>Ruta graveolens</i> L.)	Valgomoji morka / Carrot (<i>Daucus sativus</i> Röhl.)
Paprastasis diemedis / Southernwood (<i>Artemisia abrotanum</i> L.)	Raudonasis burokėlis / Red beet (<i>Beta vulgaris</i> L.)
Balzaminis skaistenis / Costmary (<i>Tanaceum balsamita</i> L.)	Ropė / Turnip (<i>Brassica rapa</i> , spp. <i>rapa</i> L.)
Vaistinis skaistenis / Feverfew (<i>Tanacetum parthenium</i> (L.) Sch. Bip.)	Griežtis / Swede (<i>Brassica napus</i> L.)
Kartusis kietis / Wormwood (<i>Artemisia absinthium</i> L.)	Sėjamas pastarnokas / Parsnip (<i>Pastinaca sativa</i> L.)
Gvazdikinis serentis / French marigold (<i>Tagetes patula</i> L.)	Žieminis ridikas / Black radish (<i>Raphanus sativus</i> var. <i>niger</i> L.)
Šaltmėtė / Spearmint (<i>Mentha spicata</i> L.)	Valgomasis krienas / Horseradish (<i>A Armoracia rusticana</i> P.)
Vaistinis šalavijas / Sage (<i>Salvia officinalis</i> L.)	Valgomasis svogūnas / Onion (<i>Allium cepa</i> var. <i>Aggregatum</i> L.)
Tikroji levanda / Lavender (<i>Lavandula angustifolia</i> Mill.)	Valgomasis česnakas / Garlic (<i>Allium sativum</i> L.)
Vaistinis isopas / Hyssopus (<i>Hyssopus officinalis</i> L.)	Laiškinis česnakas / Chive (<i>Allium schoenoprasum</i> L.)
Paprastasis raudonėlis / Wild Marjoram (<i>Origanum vulgare</i> L.)	Paprastasis agurkas / Cucumber (<i>Cucumis sativus</i> L.)
Paprastoji katžolė / Catnip (<i>Nepeta cataria</i> L.)	Daržinė pupelė / Garden bean (<i>Phaseolus vulgaris</i> L.)
Didžioji nasturtė / Nasturtium (<i>Tropaeolum majus</i> L.)	Pupa / Faba bean (<i>Vicia faba</i> L.)
Paprastasis kmynas / Cummin (<i>Carum carvi</i> L.)	Sėjamas žirnis / Pea (<i>Pisum sativum</i> L.)
Blakinė kalendra / Coriander (<i>Coriandrum sativum</i> L.)	Sėjamoji petražolė / Parsley (<i>Petroselinum crispum</i> L.)
Vaistinė gelsvė / Lovage (<i>Levisticum officinale</i> L.)	Paprastasis krapas / Dill (<i>Anethum graveolens</i> L.)
Vaistinė agurklė / Borage (<i>Borago officinalis</i> L.)	Daržovinis rabarbaras / Rhubarb (<i>Rheum rhabarbarum</i> L.)

1 lentelės tęsinys.

Table 1 continued.

Aromatiniai ir vaistiniai augalai Aromatic and medicinal plants	Daržovės Vegetables
Vaistinė medetka / Common marigold (<i>Calendula officinalis</i> L.)	Valgomoji bulvė / Potatoes (<i>Solanum tuberosum</i> L.)
Daržinė aguona / Poppy (<i>Papaver somniferum</i> L.)	Bulvinė saulėgraža / Jerusalem artichoke (<i>Helianthus tuberosus</i> L.)

Duomenys apie 31-ą paveldo objektą, kurie yra šešiose jau minėtose Lietuvos apskrityse, pateikti 2 lentelėje. Didelį įspūdį paliko Kleboniškių kaimo buities muziejus Radviliškio rajone, kur 18 ha teritorijoje eksponuojamos autentiškos sodybos iš Aukštaitijos. Kleboniškių kaimas apibūdinamas kaip vienas geriausiai išsilaikiusių Vidurio Lietuvos gatvinių kaimų. Greta įsikūręs Burbiškio dvaras gyvuoja nuo XVII amžiaus. 1991 m. čia įkurtas Daugyvenės kultūros istorijos muziejus – 28 ha ploto draustinis.

Turtingas lankytinų paveldo objektų yra Anykščių kraštas. Čia įsikūręs Jono Biliūno muziejus, A. Vienuolio muziejus, L. ir S. Didžiulių sodyba, Buivydatės namas muziejus. Atskirai paminėti verta Klaipėdos, Šiaulių, Kauno ir Traupio botanikos sodus. Kiekvienas turi savo veidą, tačiau visuose atsirado vietos senosioms sodo, daržo ar gėlyno ekspozicijoms. Unikali Šilutės rajone esanti Ž. Skirkevičienės kaimo turizmo sodyba, kurioje stovi autentiškas žvejo namas, o šalia veši vaistažolių sodelis, puoselėjamas tradicinis daržas. Netikėtas atradimas buvo senųjų daržovių veislių kolekcija japoniškame sode Mažučių kaime, Kretingos rajone. Pavyzdinis paveldo sodų objektas – Lietuvos liaudies buities muziejus, įkurtas 1974 metais. Jis užima 195 ha plotą. Kiekvienoje sodyboje yra sodo, daržo ir gėlynų augalų. Muziejaus sodybose darželiai pasodinti pagal regionų tradicijas dominuoja tam tikros rūšies augalai. Daugumoje sodybų daržovės, vaistiniai ir dekoratyviniai augalai auga greta. Aukštaitijos kaime įrengtas „Kvapusis darželis“, kuriame galima susipažinti su Lietuvos sodybose augintais vaistingaisiais ir prieskoniniais augalais bei jų vaistinėmis savybėmis. Beveik visur auginamos morkos, ropės, kopūstai, burokėliai, agurkai, svogūnai, pastarnokai, krienai, salierai, petražolės.

Pastebėjome, kad daugelyje muziejų aplinką ir joje esančius paveldo objektus puoselėja tų muziejų darbuotojai. Kai kuriems iš jų trūksta lėšų, priemonių, sodinukų, sėklų ar paprasčiausių žinių.

2 lentelė. Paveldo sodų objektai Klaipėdos, Telšių, Šiaulių, Panevėžio, Utenos ir Kauno apskrityse
Table 2. Heritage garden objects in Klaipėda, Telšiai, Panevėžys, Utena and Kaunas counties

Objektai Object	Adresas Adress	Sodas Fruit plants garden	Gėlynas Flower garden	Daržas Vegetable garden
S. Dariaus gimtinė-muziejus S. Darius Birthplace-Museum	Dariaus kaimas, Klaipėdos r. Darius village, Klaipėda district	+	+	-
Rašytojo Simono Stanevičiaus sodyba The homestead of the writer Simon Stanevicius	Kanopėnų kaimas, Raseinių r. Kanopėnai village, Raseiniai district	+	+	+
Poeto Maironio tėviškė Homeland of the poet Maironis	Bernotų kaimas, Raseinių r. Bernotas village, Raseiniai district	+	+	-
VDU Botanikos sodas Vytautas Magnus University Botanical Garden	Ž. E. Žilibero g. 6, Kaunas Ž. E. Žiliberas str. 6, Kaunas	-	+	+
Lietuvos liaudies buities muziejus Lithuanian folk household Museum	Rumšiškės, Kaišiadorių r. Rumšiškės, Kaišiadoriai district	+	+	+
Rokiškio krašto muziejus Rokiškis Area Museum	Tyzenhauzų g. 5, Rokiškis Tyzenhaus str. 5, Rokiškis	+	-	-
Obuolių sala Apple Island	Salos g. 3, Žalvariai, Molėtų r. Salos str. 3, Žalvariai, Molėtai district	+	-	-
Seniausia Lietuvos obelis The oldest apple tree in Lithuania	Senosios obels g. 18, Kazliškiai, Kauno r. Senosios obels str. 18, Kazliškiai, Kaunas district	+	-	-
Klaipėdos botanikos sodas Klaipėda Botanical Garden	Kretingos g. 92, Klaipėda Kretinga str. 92, Klaipėda	-	+	+
Šiaulių botanikos sodas Šiauliai Botanical Garden	Paitaičių g. 4, Šiauliai Paitaičiai str. 4, Šiauliai	-	+	+
Naisių Baltų žolynų muziejus Naisiai Baltic Grassland	Gėlės g. 9, Naisiai, Šiaulių r. Gėlės str. 9, Naisiai, Šiauliai district	-	+	+

2 lentelės tęsinys.
Table 2 continued.

Objektai Object	Adresas Adress	Sodas Fruit plants garden	Gėlynas Flower garden	Daržas Vegetable garden
Traupio botanikos sodas Traupis Botanical Garden	Jaunimo g. 4, Traupis, Anykščių r. Jaunimo str. 4, Traupis, Anykščiai district	-	+	+
Skirkevičienės kaimo turizmo sodyba Skirkevičienė rural tourism homestead	Pakalnės g. 48, Pakalnės k., Šilutės r. Pakalnės str. 48, Pakalnės village, Silute district	+	+	+
Ūkininko Linkevičiaus sodyba Farmer's Linkevičius homestead	Sodelišio kaimas, Biržų r. Sodeliškis village, Biržai district	-	+	+
Ūkininko Giedriko sodyba Farmer Giedrikas homestead	Šaltinio g. 10, Naciūnų kaimas, Biržų r. Šaltinio str. 10, Naciūnai village, Birzai district	-	-	+
Japoniškas sodas Japanese Garden	Sodų g., Mažučių k., Kretingos r. Sodų g., Mažučiai village, Kretinga district	-	-	+
Balvočiūtės ūkis Balvočiūtė farm	Gyvolių kaimas, Mažeikių r. Gyvoliai village, Mažeikiai district	-	-	+
Obelynė, Kauno r. muziejus Obelynė, Kaunas distr. The Museum	Noreikiškės, Kauno r. Noreikiškės, Kaunas district	+	-	-
Rojaus sodas The Garden of Paradise	Rojaus k., Ignalinos r. Rojus village, Ignalina district	+	-	-
LAMMC Sodininkystės ir daržininkystės institutas Institute of Horticulture, LAMMC	Babtai, Kauno g. 30, Kauno r. Babtai, Kauno str. 30, Kaunas district	+	+	+
Burbiškio dvaras Burbiškis Manor House	Radviliškio r. Radviliskis district	+	+	-
Kleboniškių etnografinis kaimas The ethnographic village of Kleboniškės	Radviliškio r. Radviliskis district	+	+	+

2 lentelės tęsinys.
Table 2 continued.

Objektai Object	Adresas Adress	Sodas Fruit plants garden	Gėlynas Flower garden	Daržas Vegetable garden
Beržoro sodyba Beržor homestead	Beržoro kaimas, Plateliai Beržoras village, Plateliai	-	-	+
Navidansko parkas Navidansk Park	Kalnėnai, Skuodo r. Kalnėnai, Skuodas district	+	-	-
L. ir S. Didžiulių sodyba-muziejus L. and S. Didžiuliai Homestead Museum	Griežionėlių kaimas, Anykščių r. Griežionėliai village, Anykščiai district	+	+	-
Jono Biliūno muziejus Jonas Biliūnas Museum	Niūronys, Anykščių r. Niūronys, Anykščiai district	-	+	-
A. Vienuolio muziejus A. Vienuolis Museum	Anykščiai Anykščiai	+	+	+
Buivydaitės namas-muziejus Buivydaitė House Museum	Anykščiai Anykščiai	+	+	-
S. Girėno sodyba S. Girėnas homestead	Vytogala, Šilalės r. Vytogala, Šilalė district	-	+	-
Žagarės regioninis parkas Žagarė Regional Park	Žagarė Žagarė	+	-	-
Salų II etnoarchitektūrinis kaimas Island II Ethnoarchitectural Village	Salos II, Ignalinos r. Salos II, Ignalina district	+	-	-

Apibendrinimas. Lietuvoje identifikuota 40 istorinių sodo, daržo ir dekoratyvinių augalų auginimo vietų, susipažinta su augintojais, saugančiais ir puoselėjančiais senąsias veisles. LAMMC Sodininkystės ir daržininkystės instituto darbuotojai padėjo jiems nustatyti veislių tapatybę, suteikė auginimo ir priežiūros technologinių patarimų, pasidalijo tradicinių veislių augalų pavyzdžiais (Lietuvos kaimo turizmo asociacija, 2019). Institutas papildė sodo ir daržo augalų kolekcijas, parengė naujas ekspozicijas edukaciniais ir mokslo tikslais. Šiuo metu čia eksponuojama daugiau kaip 40 rūšių aromatinių ir vaistinių augalų, daugiau kaip 30 rūšių daržo augalų, apie 60 rūšių dekoratyvinių augalų, pasodintos 32 senųjų veislių obelys. Vykdamas projektą LAMMC Sodininkystės ir daržininkystės instituto darbuotojų pastangomis 2019 m. buvo parengta ir išleista knyga „Paveldo sodai: veislių katalogas“. Drauge su Lietuvos turizmo agentūra išleistas žemėlapis „Paveldo sodai“ ir vadovas sodininkams „Paveldo sodų išsaugojimas ir kūrimas“.

Padėka. Duomenys surinkti įgyvendinant INTERREG programos projektą „Heritage gardens“ Nr. LLI-181.

*Gauta 2019-11-20
Parengta 2019-12-03*

Literatūra

1. Bartkaitė O. 1998. Daržo augalų selekcijos metodai ir darbo rezultatai. Augalų selekcija: mokslo straipsnių rinkinys, 16: 214–216.
2. Bivilienė A., Baliuckienė A., Blažytė A., Dapkūnienė S., Šveistytė L. 2010. Lietuvos augalų nacionaliniai genetiniai išteklių (ex situ). Akademija, Kėdainių r.
3. Blažytė A. 2010. Lietuvos augalų nacionaliniai genetiniai išteklių. Daržo augalų genetiniai išteklių. Akademija, Kėdainių r.
4. Buzienė I., Margelienė J., Markevičienė L., Maročkienė N. 2016. Prieskoninių augalų panaudojimo galimybių želdiniuose tyrimas. Dekoratyviųjų ir sodo augalų sortimento, technologijų ir aplinkos optimizavimas: mokslo darbai, 7(12): 20–27.
5. Dambrauskienė E. 2008. Aromatinių ir vaistinių augalų biocheminių tyrimų raida Lietuvos sodininkystės ir daržininkystės institute. Sodininkystė ir daržininkystė, 27(3): 327–334.

6. Dambrauskienė E., Viškelis P., Karklelienė R. 2008. Productivity and biochemical composition of *Mentha piperita* L. of different origin. *Biologija*, 54(2): 105–107.
7. Gaučienė O. 2001. Morkos. Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centro filialas Sodininkystės ir daržininkystės institutas, Babtai, Kauno r.
8. Gudžinskas Z. 2010. Tradiciniai Lietuvos darželių augalai. Vilnius.
9. Gudžinskas Z., Balvočiūtė J. 2007. Lietuvos vaistiniai augalai. Kaunas.
10. Gudžinskas Z., Rašomavičienė B. 2008. Lietuvos prieskoniniai augalai. Kaunas.
11. Intensyvi morkų auginimo technologija. 2012. V. Zalatorius (sudaryt.). LAMMC Sodininkystės ir daržininkystės institutas, Babtai, Kauno r.
12. Intensyvios vaistinių augalų auginimo technologijos. 2006. E. Dambrauskienė (sudaryt.). Sodininkystės ir daržininkystės institutas, Babtai, Kauno r.
13. Juškevičienė D., Karklelienė R., Radzevičius A., Maročkienė N., Dambrauskas E. 2015. Evaluation of productivity of edible onion cultivars grown in Lithuania. *Sodininkystė ir daržininkystė*, 34 (1–2): 61–69.
14. Juškevičienė D., Karklelienė R., Radzevičius A., Sasnauskas A. 2016. Productivity and morphological features of garlic (*Allium sativum*) grown in Lithuania. *Agriculture & forestry / Oljoprivreda i šumarstvo (Padgorica)*, 62(4): 109–116.
15. Karklelienė R., Dambrauskienė E., Juškevičienė D., Radzevičius A., Rubinskienė M., Viškelis P. 2014. Productivity and nutritional value of dill and parsley. *Horticultural Sciences (Prague)*, 41(3): 131–137.
16. Karklelienė R., Dambrauskienė E., Radzevičius A. 2008. Evaluation of the morphological, physiological and biochemical parameters of edible carrot (*Daucus sativus* Röhl.). *Biologija*, 54(2): 101–104.
17. Karklelienė R., Radzevičius A. 2013. Daržo augalų veislių tyrimo metodika. Iš: Mokslinės metodikos inovatyviems žemės ir miškų mokslų tyrimams, 243–251.
18. Karklelienė R., Radzevičius A., Juškevičienė D., Viškelis P., Šileikienė D., Pekarskas J. 2013. Biochemical and electrochemical evaluation of organic red beet (*Beta vulgaris* L. subsp. *Vulgaris* convar. *Vulgaris* var. *Vulgaris*) root crops. Proceedings of the sixth international scientific conference RURAL DEVELOPMENT 2013. 28–29 November, Aleksandras Stulginskis University, Akademija, Kaunas distr., Lithuania, 137–141.

19. Lietuvos kaimo turizmo asociacija. 2019. Paveldo sodų išsaugojimas ir kūrimas.
20. Paveldo sodai: veislių katalogas. 2019. Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centro filialas Sodininkystės ir daržininkystės institutas, Babtai, Kauno r.
21. Petronienė O. D. 2004. Daržininkystė. Akademija, Kėdainių r.
22. Skridaila A., Žilinskaitė S. 2009. Lietuvos botanikos sodai. Vilnius.
23. Šveistytė L. 2011. Lietuvos augalų nacionaliniai genetiniai ištekliai. Vaistinių ir aromatinių augalų genetiniai ištekliai. Augalų genų bankas, Akademija, Kėdainių r.
24. Valikonytė I., Lazutka S., Gudavičius E. 2001. Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.). Vilnius.
25. Vilkonis K. K. 2008. Lietuvos žaliasis rūbas. Kaunas.
26. Žumbakienė G. 2016. Senieji Lietuvos gėlių darželiai. Kaunas.
27. Visockis O. 1993. Daržovės ir prieskoniniai augalai. Vilnius.

Ornamental plants and vegetables in the Lithuanian heritage garden

E. Dambrauskienė, R. Karklelienė, D. Juškevičienė, D. Kviklys

Summary

Data presented in the article was collected by LRCAF IH researchers in the framework of an international INTERREG Latvia and Lithuania project Revival of old traditional fruit, vegetable and ornamental plants and their products: Heritage Gardens Tour (Heritage Gardens) during 2017-2019. Forty historical orchards and growing places of vegetable and ornamental plants were visited in Klaipėda, Telšiai, Šiauliai, Panevėžys, Utena and Kaunas counties. State institutions and private persons protect and carried out the heritage of ornamental plants and vegetables in Lithuania. Abundant collections are collected in the botanical gardens while individual plants and their combinations are dominant in the museums, parks and homesteads. Medical plants and vegetables are grown in a many visited objects beside herbs and ornamental plants. Plants *Ruta graveolens* L., *Artemisia abrotanum* L., *Mentha spicata* L. are considered as national heritage. They came to Lithuania from abroad a few centuries ago but successfully established themselves and became an important value of the nation. Some of plants are forgotten, while the older vegetables were replaced by more modern ones. It is expected that the preservation of old vegetable and horticultural species and cultivars will be useful for educational and research purposes.

Key words: herbs, ornamental plants, heritage, vegetables.